

TERÖR ÖRGÜTLERİNİN FİNANSMANININ ÖNLENMESİ SORUNU THE PROBLEM OF PREVENTING THE FINANCING OF TERRORIST ORGANIZATIONS

Gökçe ŞİMŞEK¹

Geliş Tarihi: 23.05.2017

Kabul Tarihi: 24.08.2017

Özet

Terör ve terörizm, devletlerin öncelikli güvenlik sorunu olmayı sürdürmektedir. Terörle mücadelede sonuç almak isteyen ülkeler, terör örgütlerinin finansal kaynaklardan mahrum bırakılması için yoğun çaba harcamaktadır. Devletler ve uluslararası kuruluşlar, terörizmin finansmanının önlenmesine yönelik düzenlemeler yapmakta ve tedbirler almaktadır. Ancak bu çabalar, istenilen düzeyde sonuç vermemektedir.

Terör örgütleri; ideoloji, örgütlenme modeli ve yaşam evreleri farklılaşan iç dinamiklere, küresel koşullar, faaliyet gösterdikleri coğrafyaların ve ülkelerin koşulları gibi dış dinamiklere sahiptir. Bu dinamikler, örgütlerin ihtiyaç duydukları finansman miktarını ve kaynaklarını farklılaştırmaktadır. Terörizmin finansmanı ile mücadelede, söz konusu etkenleri göz ardı ederek salt standart yaklaşım ve stratejiler benimsenmesinin, hukuki düzenlemeler yapılmasının ve aynı örgütlenme modelleri geliştirilmesinin, her terör örgütü için aynı etkinlikte sonuç getirmesi beklenmemelidir.

Bu çalışma, ağırlıklı olarak sosyo-biyolojik bakış açısından faydalanılarak terör örgütlerinin, canlı organizmaların gelişim süreçlerine benzer yaşam evrelerine sahip olduğundan yola çıkarak yaşam evrelerine ve finansman faaliyetlerine dikkat çekmektedir. Terörizmin finansmanı ile mücadelede, örgütlerin yaşam evrelerinin önemi incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: *Terörizm, Terörizmin Finansmanı, Terörizmin Finansmanı ile Mücadele, Yaşam Evreleri, Finansman & Yaşam Evresi İlişkisi.*

Jel Kodları: D74, H56, F51.

Abstract

Terror and terrorism continue to be the primary security issue for states. Countries seeking to achieve results in their fight against terrorism are making great efforts to deprive terrorist organizations of financial resources. Governments and international organizations make laws and take measures to prevent the financing of terrorism. However, these efforts do not yield the desired level.

Terrorist organizations operate under different conditions. Ideology, organizational model and life cycles are examples of different internal dynamics, whereas global conditions or the conditions of geography and countries in which they operate are examples of external dynamics. These differences also differentiate the amount of funding and resources that organizations need. Therefore, determining the standard approach, adopting strategies, making laws and developing same organizational models alone do

¹ Ankara Üniversitesi, Avrupa Birliği ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler Bölümü, gokchesiyasal@yahoo.com

not give the desired results in fighting terrorism financing, when the above mentioned factors are ignored.

This study mainly draws attention to financing activities of terror organizations by using the socio-biological point of view that the terrorist organizations have life stages similar to the development processes of living organisms. The importance of the life stages of organizations in fighting terrorism financing will be examined.

Keywords: Terrorism, Terrorism Financing, Combating the Financing of Terrorism, Life-Cycle, Financing & Life-Cycle Relationship.

Jel Codes: D74, H56, F51.

GİRİŞ

Avusturya İmparatorluğu veliahdı Arşidük Franz Ferdinand'ın, Sırp radikal milliyetçi terör örgütü Kara El (The Black Hand)'in yönlendirmesiyle Gavrilo Princip tarafından düzenlenen bir terör eylemi ile öldürülmesinin üzerinden yüz yılı aşkın bir süre geçmiştir. 21. yüzyılın ilk çeyreği de El-Kaide'nin 11 Eylül 2001'de Dünya Ticaret Merkezi ve ABD Savunma Bakanlığı'na gerçekleştirdiği terör eylemleri başta olmak üzere, çok sayıda terör saldırısına tanıklık etmiştir. Günümüzde de terörizm; eylem yeri, zamanlaması ve metodu terör örgütlerinin inisiyatifinde olan küresel bir güvenlik sorunu olmayı sürdürmektedir.

Terörizm tehdidinin, herhangi bir ülkede, herhangi bir zamanda ortaya çıkma riski, devletleri terör örgütlerinin bileşenleriyle mücadele etme, terörizmin kökenindeki nedenleri ortadan kaldırma, mücadele kapasitelerini geliştirme ve uluslararası işbirliğini geliştirme seçenekleriyle karşı karşıya bırakmaktadır. Özellikle 11 Eylül sonrasında, uluslararası toplumda örgüt bileşenlerinden finansman ile mücadelenin, terör eylemleri üzerindeki caydırıcı etki oluşturabileceği iddiası ağırlık kazanmıştır. Söz konusu iddia, günümüzde de geçerliliğini korumaktadır.

Bu makalede, terörizmin finansmanının teorik arka planı, mücadele gerekliliği ve mücadele yaklaşımları incelenerek finansmanla mücadelede, yaşam evreleri dinamiğini göz ardı eden mücadele politikalarının yeterince etkili olamayacağı iddiasının tartışılması amaçlanmaktadır.

Makale, terörizmle mücadelenin finansman boyutunu kapsamaktadır. Öte yandan örgütlerin ekonomi yönetimi; konjonktürel gelişmeler, faaliyet gösterilen ülke ve coğrafyadan kaynaklanan fırsat ve kısıtlar gibi dış dinamikler ile benimsenen ideoloji, örgütlenme modeli gibi iç dinamiklerden etkilenirken çalışmanın kapsamı, iç dinamiklerden yaşam evresi ile sınırlı tutulmuştur.

Bu çerçevede makalenin birinci başlığında terörizmin finansmanının teorik arka planı incelenmiş, ikinci başlığında terörizmin finansmanı ile mücadele, gerekçeleri ve öne çıkan yaklaşımlarıyla ortaya konulmuştur. Üçüncü başlıkta terörizmin finansmanını etkileyen dinamiklerden yaşam evreleri incelenirken, bir sonraki başlıkta yaşam evrelerinde farklılaşan finansman faaliyetlerinin, mücadele politikalarını da farklılaştırması gerektiği iddiası tartışılmıştır.

(FATF); terör örgütlerinin, faaliyetlerini sürdürmek ve geliştirmek için gerekli organizasyonel maliyetler ile planlanan terör eylemlerinin operasyonel maliyetlerini karşılamak üzere finansmana ihtiyaç duyduğunu muhtelif çalışmalarında vurgulamaktadır (FATF, 2008: 7; FATF, 2015: 9). Maliyet kalemlerini daha detaylı inceleyen Cragin ve Daly (2004), örgütlerin ideolojilerini sürdürmek ve yaygınlaştırmak, liderleri korumak, kadro temin etmek ve propaganda faaliyetleri yürütmek üzere organizasyonel maliyetlere katlandığını belirtmektedir. Örgütler; silah tedarik etmek, örgüt mensuplarını eğitmek, terör eyleminin hazırlık maliyetlerine katlanmak, istihbarat elde etmek ve güvenliği sağlamak üzere ise operasyonel maliyetlere katlanmaktadır (Cragin ve Daly, 2004: 26).

Terör örgütünün organizasyonel maliyetleri karşılanamadığı takdirde, “örgüt üyelerinin kaybedilmesi ya da örgütün varlığının sona ermesi” olasılığı belirecektir (Flynn ve Lane, 2008: 214). Nitekim terör örgütü yöneticileri de organizasyonel maliyetleri karşılama gereğinin bilincindedir. Örneğin PKK² terör örgütü yöneticilerinden Murat Karayılan, Fırat Haber Ajansı’na 2011 yılında yaptığı bir açıklamada; “bir gerillanın yıllık giderinin, yaklaşık 700 Dolar olduğunu” belirterek (Fırat Haber Ajansı, 2011) organizasyonel maliyete dikkat çekmiştir.

Terör örgütlerinin karşılaması gereken ikinci temel maliyet kalemini ise eylemlerin maliyeti, diğer bir ifadeyle operasyonel maliyetler oluşturmaktadır. Terör eyleminin yapılmasına karar verilen hazırlık evresinde ve eylemin gerçekleştirilmesi sırasında ortaya çıkan maliyetler; eylemi gerçekleştirecek militanların yetiştirilmesi, eylemin yapılacağı yerin keşfi, militanların bölgeye intikali, eylem için gerekli lojistiğin temini ve transferine yönelik harcamaları kapsamaktadır (Aykın ve Sözmen, 2009: 13).

1993 yılında Dünya Ticaret Merkezi’nin ikiz kulelerine yapılan terör saldırılarının sorumlusu Ramzi Yousef, 1995 yılında yakalanmasını müteakip, kendisine Dünya Ticaret Merkezi’nin ışıklarının halen yandığını gösteren FBI (Federal Soruşturma Bürosu) ajanına, “yeterince parası ve patlayıcısı olsaydı, ışıkların yanmayacağını” ifade etmiştir (Hesterman, 2013: 167).

Finansmanın, operasyonel harcamalar için taşıdığı önem, El-Kaide’nin liderlerinden Şeyh Mustafa Abu al-Yazid’in Nisan 2007’deki “Afganistan’da cihadın ihtiyaçlarının başında finansman gelir. Taliban’ın binlerce mücahidi mevcuttur, ancak bunların finansmana ihtiyacı vardır. Şehitlik mertebesine ulaşmak amacıyla operasyon yapmak isteyen yüzlerce insan vardır. Fakat bunlar kendilerini teçhiz edebilecek fonu bulamamaktadırlar. Dolayısıyla finansman, cihadın bel kemiğidir.” yönündeki beyanatından da anlaşılabilir (Kendry, 2007). Benzer şekilde El-Kaide’nin liderlerinden Ayman Al-Zawahiri, “Usame Bin Ladin’in öldürülmesi sonrasında üç yer bombalamayı düşündüklerini, ancak sınırlı finansal güçleri sebebiyle Mısır elçiliğini seçtiklerini” ifade etmiştir (BBC, 2011).

Bununla birlikte terör eylemleri, her zaman ciddi boyutta fonlar da gerektirmemektedir. Nitekim yapılan çalışmalar, terör örgütlerinin organizasyonel maliyetlerinin, operasyonel maliyetlerinden çok daha yüksek olduğunu göstermektedir. Örneğin El-Kaide’nin,

---

² 1978 yılında PKK (Kürdistan İşçi Partisi) adıyla kurulan örgüt, 2002 yılında KADEK (Kürdistan Özgürlük ve Demokrasi Kongresi), 2003 yılında KONGRA-GEL (Halk Kongresi) adını almıştır. Makalede, terör örgütü için PKK kısaltması kullanılmıştır.

gelirinin %10'unu operasyonel harcamalara tahsis ettiği, geri kalan %90'lık bölümünü ise örgütün yönetimi ve idamesi için harcadığı tahmin edilmektedir (Brisard, 2002: 7).

El-Kaide'nin 12 Ekim 2000'de Yemen'de gerçekleştirdiği USS Cole saldırısı yaklaşık 10.000 Dolar, 12 Ekim 2002'de gerçekleştirdiği Bali bombalaması 50.000 Dolar, Jakarta'da JW Marriot Otel'in bombalanması 30.000 Dolar, Kasım 2003'te İstanbul'da gerçekleştirdiği bombalama eylemleri 40.000 Dolar, 11 Mart 2004'te Madrid'te gerçekleştirdiği tren bombalama eylemi ise 10.000 Dolar maliyete neden olmuştur (FATF, 2008: 7).

Oftedal (2015); operasyonel maliyetlerin boyutuna ilişkin yaptığı araştırmada, Avrupa'da 1994-2013 döneminde gerçekleşen 40 terör eyleminin yaklaşık %75'inin 10.000 ABD Doları'ndan daha az bir maliyete neden olduğu sonucuna varmıştır (Oftedal, 2015: 1-66). Son dönemde gerçekleşen terör eylemlerinin maliyetleri de bu sonucu desteklemektedir. Örneğin DEAŞ (Devlet'ül Irak ve's Şam)'ın 7 Ocak 2015 tarihli Fransa/Charlie Hebdo saldırısı 5.000 ABD Doları'ndan az, 13 Kasım 2015 Paris saldırıları ise 8.000 ABD Doları maliyete yol açmıştır (Goulet, 2015).

2. TERÖRİZMİN FİNANSMANIYLA MÜCADELE

Terör örgütleri de tüm örgütler gibi insan, ideoloji ve finans/lojistik gibi asgari üç unsura sahiptir. Terör eylemi; en basit şekliyle eylemi gerçekleştirecek kadronun temini, kadronun eylem kararı alması ve eylemin finansmanını sağlamanın bir neticesidir. İdeolojik olarak çatışmaya hazır bir teröristin perspektifinden, para ve onunla elde edilecek lojistik, temel girdidir. Ayrıca finansman; kadro sürekliliği ve ideolojinin yayılması açısından, kritik bir içsel değişken özelliği de taşımaktadır.

Buna paralel olarak terörizmle mücadele sorumluluğunu üstlenen yapılar da örgütlerin insan, ideoloji ve finansman unsurlarıyla mücadeleyi incelemektedir.

2.1. Terörizmin Finansmanı ile Mücadelenin Gerekçesi

Terör örgütlerinin ihtiyaç duyduğu kadro ve lojistik, terörizmle mücadele sorumluluğunu üstlenen yapıların karşı karşıya bulunduğu somut faktörler olmaları bakımından, mücadelenin nispeten kolay olduğu unsurlardır. Kadronun yakalanması ya da lojistiğin ele geçirilmesi, bir terör eylemini doğrudan önleyebilir. Ancak finansman, bir tuşla dahi dünyanın diğer ucuna aktarılabilmesi bakımından, mücadelenin güç olduğu bir unsurdur. Ridley (2012), “terör örgütlerinin tıpkı diğer örgütler gibi kadroya, lojistiğe ve finansmana ihtiyaç duyduğunu, finansmanın diğer iki unsurdan daha az dikkat çeken, ancak en az onlar kadar kritik olduğunu” vurgulamaktadır (Ridley, 2012: 1).

Bununla birlikte terörizmin finansmanı ile mücadelenin uluslararası literatüre girmesi, terörizm tehdidinin tarihçesi göz önünde bulundurulduğunda nispeten yenidir. Terörizmin finansmanı kavramı, uluslararası literatüre ilk kez 9 Aralık 1999 tarihli Birleşmiş Milletler Terörizmin Finansmanının Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşme ile girmiştir. Ancak 11 Eylül sonrasında, dönemin ABD Devlet Başkanı George W. Bush'un, “küresel terör ağının finansal temelini hedef alınacağı” açıklaması akabinde, terörizmle mücadelenin önemli bir parçası haline gelmiştir. Saldırıyı gerçekleştiren pilotların para transferlerinin tespit edilebilmesi durumunda, saldırının önlenmiş olabileceği değerlendirmeleri, “finansman hareketliliğinin, olası bir terör eyleminin öncü göstergesi olabileceği” düşüncesini de beraberinde getirmiştir (Williams, 2007: 72).

Terör örgütleri de tıpkı diğer örgütler gibi hedeflerine ulaşmak için finansman sağlama, transfer ve muhafaza etme için gerekli yeteneklere sahip olmalıdır. Sistemin sağlıklı işleyişi, terör örgütünün “operasyonel temposunu” da yakından etkileyecektir (FATF, 2015: 11). Dolayısıyla terör örgütlerinin fon sağlama ve transfer sürecini sekteye uğratabilecek bir müdahalenin, örgüt misyonunda da başarısızlığa neden olacağı düşüncesi yaygınlaşmıştır. Ayrıca finansman ile mücadele; eylemlerin şiddetini azaltmanın, eylemleri önlemenin, militanları kendi aralarında iletişim kurmaya zorlamanın, militanların çalışma yöntemleri hakkında bilgi sağlamanın, örgütü finansman yöntemlerini güncellemeye zorlamanın bir yolu olarak da görülmeye başlanmıştır (Passas, 2007: 2).

2.2. Terörizmin Finansmanı ile Mücadele Yaklaşımları

Terörizmin finansmanı ile mücadele, terörizmle mücadele stratejilerinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Uluslararası alanda terörizmin finansmanı ile mücadele sorumluluğunu üstlenen yapıların, temelde iki mücadele stratejisi izleme eğiliminde oldukları görülmektedir.

Birincisi, terör örgütünün faaliyet gösterdiği ekosisteme müdahale yaklaşımıdır. Hedef, hukuki enstrümanlarla terör örgütünün hareket kabiliyetini sınırlandırarak caydırıcı olmaktır. Bu kapsamda, özellikle 11 Eylül sonrasında başta Birleşmiş Milletler (BM) ve Avrupa Birliği (AB) öncülüğünde uygulamaya konulan hukuki düzenlemeler, terör örgütü mensuplarına ait mal varlıklarının dondurulmasını esas alan Akıllı Yaptırımlar Modeli ekseninde şekillenmiştir.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK), 11 Eylül tarihli terör saldırılarından bir gün sonra aldığı 12 Eylül 2001 tarih ve 1368 sayılı kararında devletlere, “eylemlerin planlayıcıları, faileri ve finansörlerinin yargılanması için birlikte çalışma” çağrısında bulunmuştur (BM, 2001a). 28 Eylül 2001 tarih ve 1373 sayılı kararında ise “devletlerin, terör eyleminin finansmanını ve hazırlığını önlemek ve cezalandırmak amacıyla uluslararası işbirliğini tesis etmeleri gerektiğini” vurgulamıştır (BM, 2001b). Ayrıca kararda devletlere, terör eylemi gerçekleştiren, eyleme teşebbüs eden, katılan ya da kolaylaştıran kişilerin, anapara ve mal varlıklarının dondurulması yükümlülüğü de getirmiştir.

Benzer şekilde AB’nin 11 Eylül terör eylemlerine yönelik ilk refleksi de “Konsey’in hazırlayacağı listede yer alan kişi, örgüt veya tüzel kişilikler ile alakalı kişilere ait bütün fonlar, mal varlıkları ve ekonomik kaynakların dondurulmasını” düzenleyen 27 Aralık 2001 tarih ve 2580/2001 sayılı Konsey Tüzüğü’nü uygulamaya koymak olmuştur.

Uluslararası alanda DEAŞ tehdidinin boyutlanması ile birlikte, BMGK’nın, 17 Aralık 2015 tarih ve 2253 sayılı kararla üye devletlere, “DEAŞ-El Kaide Yaptırımlar Listesi’nde bulunanlara ait finansal varlıkları dondurma” çağrısında bulunması (BM, 2015), modelin günümüzde de öncelikli mücadele aracı olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla birbirine benzer uluslararası düzenlemelerin, örgütlere standart bir perspektiften çözüm reçetesi sunmaya çalıştığı görülmektedir. Terörizmin finansmanı ile uluslararası düzeyde mücadele, uluslararası koordinasyon ve eşzamanlı düzenlemeler gerektirmekle birlikte; mücadele edilen örgütlerin kendine özgü gelişim grafikleri ve farklılaşan ekosistemleri, onları tekilleştirilmesi güç yapılar haline getirmekte, standart uygulamaların her örgüt için aynı etkinlikte sonuç doğurmasını güçleştirmektedir.

İkinci mücadele stratejisi, Paranın Takip Edilmesi Modeli çerçevesinde, terör örgütünün finansman mekanizmasına doğrudan müdahale ederek, parayı elde etmesini ve kullanmasını önleyici tedbirler geliştirmeye odaklanmaktadır. Hedef, örgütün finansman yapısı, fon temin ve transfer yöntemleri ve nihai olarak terör örgütünün kendisidir. Strateji temel olarak, terör örgütlerinin finansman yapısı hakkında istihbarat toplamaya, analiz etmeye ve etkisizleştirmeye odaklanmaktadır. Bu noktada “terör örgütlerinin elde ettiği ve kullandığı finansmanın geride bıraktığı iz”, istihbari açıdan nitelikli bilgidir (Bures, 2015: 207-233).

İkinci model, mücadele edilen terör örgütlerinin finansman anatomisini tespit etmeyi, finansman temin ve transfer tipolojilerini oluşturarak uygun stratejiler geliştirmeyi gerektirmektedir. Bu yaklaşım aynı zamanda, terör örgütünün içinde bulunduğu yaşam evresinin de tespit edilmesi gereğini doğurmaktadır.

Uluslararası alanda terörizmin finansmanı ile mücadelede genel eğilim, 11 Eylül terör eylemleri akabinde Akıllı Yaptırımlar Modeli ekseninde olurken 2000’li yılların ortalarında, ulusal düzeyde Paranın Takip Edilmesi Modeli öne çıkmaya başlamıştır. Örneğin ABD’de terörizmin finansmanı ile mücadele çalışmaları, 9/11 Komisyonu Raporu’nun yayımlandığı 2004 yılına dek Akıllı Yaptırımlar Modeli eksenli yürütülmüştür. Rapor sonrasında ise özellikle istihbarat kuruluşlarının talebiyle, Paranın Takip Edilmesi Modeli’ne ağırlık verilmeye başlanmıştır.

Devletlerin münferit mücadele politikalarında ikinci modelin ağırlık kazanması, standartlaştırılmış uygulamalardan beklenen sonucun alınamadığının bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Örneğin Doğu Afrika ülkelerinde uluslararası alanda bankacılık sektörüne yönelik uygulamaya konulan hukuki düzenlemelerin ulusal mevzuata aktarılması, terör örgütlerinin finansman faaliyetleri üzerinde tek başına caydırıcı bir etki oluşturmamıştır. Sınır güvenliğinin artırılması ve yasa dışı faaliyetlerin önlenmesi amacıyla “yerel güvenlik birimlerinin kapasitesini geliştirmeye yönelik politikalar” daha caydırıcı olmuştur (Piombo, 2007: 186). Dolayısıyla farklı doğalara sahip terör örgütleri karşısında, ulusal mevzuatı, uluslararası normlara uyumlu hale getirmek, tek başına yeterli bir politika seçeneği olmamaktadır.

Benzer şekilde 2006 yılında New York Times Gazetesi’nde; “Bali eylemini planlayan zanlıların SWIFT işlemleri izlenerek tutuklandığı” şeklinde yer alan haber, bahse konu modele yönelimin diğer bir somut örneğidir (Clunan, 2007: 278-279). Aynı yıl “Bir grup Birleşik Krallık vatandaşının, sıvı patlayıcılarla İngiltere’den ABD ve Kanada’ya sefer yapan 10 yolcu uçağına yönelik eylem planlamasının, kritik bir finansal istihbarat bilgisi ile önlenmesi” (Levitt, 2011: 34-43), ABD’deki eğilimin benzerinin, Birleşik Krallık’ta da söz konusu olduğunu ortaya koymaktadır.

Diğer taraftan ulusal düzeyde, 11 Eylül terör eylemleri sonrasında devletlerin terörizmin finansmanı suçunu müstakil bir suç haline getirme eğiliminin ağırlık kazandığı söylenebilir. Uluslararası mevzuatla uyumlu ulusal düzenlemeler yapılması, öncelikli hale gelmiştir. Örneğin ülkemizde uluslararası konjonktüre paralel şekilde, terörizmin finansmanı ile etkin mücadele edilmesi amacıyla, 6415 sayılı Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Hakkında Kanun, 16 Şubat 2013 tarih ve 28561 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Kanun ile, BM Terörizmin Finansmanının Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşme ve BMGK’nın terör/terörizmin finansmanı ile mücadeleye ilişkin kararlarının uygulanması, terörizmin finansmanı suçunun düzenlenmesi ve önlenmesi amacıyla mal varlığının

dondurulmasına ilişkin usul ve esasların belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu noktada terörizmin finansmanına ilişkin mevzuatın, büyük ölçüde mal varlıklarının dondurulması rejiminin etkin işleyişini sağlamaya yönelik olduğu söylenebilir. Benzer mevzuatların, yaşam evreleri ve karakterleri farklılaşan terör örgütlerinin finansman faaliyetleriyle mücadelede etkinliği ne ölçüde sağladığı ise tartışmalıdır.

3. TERÖR ÖRGÜTLERİNİN FİNANSMAN FAALİYETLERİNİ ETKİLEYEN DİNAMİKLER

Terörizmin finansmanı ile mücadelede uluslararası alanda öne çıkan model, terör örgütlerinin finansman anatomisini tespitini ve finansman faaliyetlerini etkileyen değişkenlerin incelenmesini gerektirmektedir. Bu noktada terör örgütlerinin ekonomi yönetimi; benimsenen ideoloji, örgütlenme modeli, yaşam evresi gibi iç dinamikler ile konjonktürel gelişmeler, faaliyet gösterilen ülke ve coğrafyadan kaynaklanan fırsat ve kısıtlar gibi dış dinamiklere bağlı olarak şekillenmektedir. Dolayısıyla terör örgütlerinin finansman mekanizmaları, *sui generis* niteliktedir.

Öncelikle terör örgütlerinin ideolojisi, finansman tercihlerini etkileyen değişkenlerdendir. Bir terör örgütünün etnik ya da dini motivasyona sahip olması, örgütün finansman sağlama yöntemi üzerinde belirleyici olabilmektedir. Örneğin “El-Kaide gibi dini motivasyona sahip örgütler, spesifik bir jeopolitik çıkar peşinde olmadıkları” için devlet destekleri elde etme eğiliminde değildir (Giraldo ve Trinkunas, 2007: 11). Bu tarz örgütler, çoğunlukla hayır kuruluşları vasıtasıyla gelir elde edebilmektedir. El-Kaide’nin dini kurumlar üzerinden fitre ve zekât aracılığıyla elde ettiği gelir, buna örnek verilebilir.

Terör örgütlerinin kırsal ya da şehirde örgütlenmesi de finansman temin yöntemini etkilemektedir. Kırsal yapılanmayı esas alan bir terör örgütünün, gelir temini faaliyetlerinin de kırsal alanı merkez alacağı; kırsalda uyuşturucu ekimi ve ticareti gibi faaliyetlerden gelir teminini, şehir merkezindeki banka soygununa tercih edebileceği ifade edilebilir. Şehir merkezli örgütlenen terör örgütlerinin ise, şehir hayatına uygun yöntemlere yönelmesi beklenmelidir.

Terör örgütlerinin finansman kaynakları, küresel düzlemdeki gelişmelere bağlı olarak da farklılaşabilmektedir. Uluslararası alandaki gelişmeler, örgütün karar mekanizmalarından bağımsız olarak fon portföyünde farklılığa neden olabilir. Örneğin Soğuk Savaş öncesinde ve sırasında terör örgütleri açısından devlet destekleri önemli bir kaynak durumundayken, Soğuk Savaş sonrasında devlet desteklerinin azalması, örgütleri farklı yöntem arayışına yöneltmiştir (Passas, 2007: 25).

Diğer taraftan Soğuk Savaş’ın sona ermesi ile küreselleşmenin önündeki engellerin kalkması, terör örgütlerine uluslararası finansal sistemin avantajlarından faydalanma imkânı sunmuştur. Ayrıca başarısız devletlerin yaygınlaşması da terör örgütleri için “kriminal fırsat alanları” yaratmıştır (Passas, 2007: 10-13). Dolayısıyla Soğuk Savaş sonrasında terör örgütlerinin devlet destekleri yerine, yasa dışı fon kaynaklarına erişim imkânının arttığı söylenebilir.

Terör örgütlerinin organize suç faaliyetlerinde bulunmalarının, 1990’ların başına dek önemli bir sorun olarak görülmediğini belirten Makarenko (2004), Soğuk Savaş sonrası dönemde örgütlerin faaliyet alanlarının çeşitlendiğini, 21. yüzyılın başlangıcı ile birlikte terör örgütleri ve organize suç örgütlerinin hibrit birer organizasyona dönüştüğünü vurgulamaktadır (Makarenko, 2004: 129-145). Örneğin SSCB’nin dağılmasının ardından

“PKK, organize suç faaliyetlerinden de fon temin eden bir örgüt formuna” dönüşmüştür (Roth ve Sever, 2007: 901-920).

Finansman kaynakları, örgütün faaliyet gösterdiği coğrafyaya göre de değişebilmektedir. Ünlü İslam düşünürü İbn-i Haldun (1332-1406)’un “Coğrafya kaderdir.” tespitinin, terör örgütleri için de geçerli olduğu söylenebilir. Freeman (2012), “uyuşturucu madde kaynaklarına yakın bölgelerde faaliyet gösteren terör örgütlerinin uyuşturucu ticareti zincirine dâhil olarak yasa dışı gelir teminine yönelebileceğini” belirtmektedir (Freeman, 2012: 239). Kolombiya’da faaliyet gösteren FARC (Kolombiya Devrimci Silahlı Güçleri) terör örgütü, buna tipik bir örnek oluşturmaktadır. FARC, 1990’lı yıllara kadar haraç ve fidyeden finansman sağlarken 1990’lı yıllarla birlikte, Kolombiya’da koka üretiminin yaygınlaşması ile birlikte uyuşturucu ticareti zincirine dâhil olmuştur (Hudson: 2012: 55-56). Bu değişim, terör örgütlerinin değişen koşullara adaptasyonuna ve finansman kaynağı tercihlerinde coğrafyanın önemine örnek oluşturmaktadır.

2002 yılında Nijerya’nın tüm bölgelerine şeriat getirmek amacıyla faaliyet yürütmeye başlayan Boko Haram terör örgütünün de özellikle kız çocuklarını kaçırma şeklindeki diğer terör örgütlerinde yaygın görülmeyen eylem tarzının, örgütün faaliyet gösterdiği coğrafya ile ilişkili olduğu söylenebilir. Boko Haram, kaçırdığı kız çocuklarını Nijerya ve komşu ülkelerdeki köle pazarlarında satarak gelir elde etmektedir (Africa Research Bulletin, 2014: 20166-20193).

Terör örgütünün faaliyet gösterdiği ülke, Sistem Yaklaşımı’nda açıklandığı gibi, örgüte bazı kısıtlar da getirebilmektedir. Faaliyet gösterilen coğrafyadaki devletin örgütle mücadele kapasitesi ve denetim mekanizmasının etkinliği, örgütün fon temin faaliyetlerini güçlendirebilir. Denetim mekanizmalarının yeterli olmadığı bölgelerde ya da hiç bulunmadığı başarısız devletlerde örgütlerin haraç, kaçakçılık gibi yasa dışı faaliyetlerden gelir elde etmeleri kolaylaşmaktadır.

Finansman faaliyetlerini artıran terör örgütlerinin, terörizmi sürdürülebilir kılması da kolaylaşacaktır. Terör tehdidiyle karşı karşıya olan devletin ise güvenlik harcamalarını artırması, bununla birlikte bütçe kısıtından dolayı sosyal ve ekonomik harcama kalemlerinde kısıntıya gitmesini gerektirecektir. Terör örgütleri için finansman sağlama ve eylem gerçekleştirme bakımından uygun bir iklime neden olan bu durum, kısır bir döngü oluşturmaktadır. Bölgede örgütün fonksiyonları arttıkça, kaynaklara ulaşma imkân ve kabiliyeti de artacaktır. Uyangoda (2012); tamamlanmamış ve kapsayıcı olmayan reformların etnik sorunların çözülmesini imkânsız hale getirebileceğini vurgulayarak, söz konusu kısır döngüye Sri Lanka örneği üzerinden dikkat çekmektedir (Uyangoda, 2012: 136-161).

3.1. Örgütlerin Yaşam Evreleri

Britanyalı sosyal bilimci Kenneth Ewart Boulding tarafından 1950 yılında geliştirilen Örgütsel Yaşam Evresi Modeli, örgütlerin gelişim evrelerine odaklanan çalışmaların miladını oluşturmaktadır. Boulding’in biyoloji biliminden hareketle geliştirdiği modele göre örgütler, canlı organizmalar gibi “doğma, büyüme ve gerileme evrelerinden geçerek yok olmaya giden bir sürece” sahiptir (Boulding, 1950: 38). Örgütleri değişen, gelişen ve yok olan dinamik bir yapı şeklinde tanımlayan modelin temelinde, yönetim bilimlerinin öznesi olan firmaların içinde bulundukları evrelerin tespit edilerek karar vericilerin, dönemin şartlarına uygun stratejik tercihlerde bulunmasına katkı sağlama anlayışı bulunmaktadır.

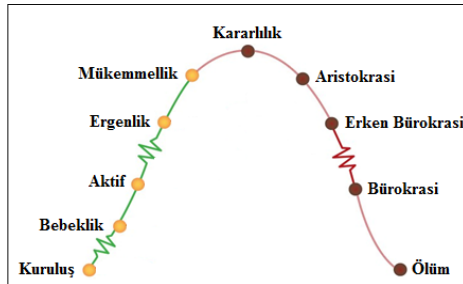
Boulding'ın geliştirdiği model, örgütlerin farklılaşan yaşam evrelerinde farklı ihtiyaçlarının ve hareket tarzlarının olduğunu vurgulamaktadır. Model, yönetim kademesini etkin yönetim konusunda yönlendirmeyi hedeflerken, veri örgüt tipi bir terör örgütü olduğunda, örgütle mücadele eden kesimlerin de etkin mücadele bağlamında, yaşam evreleri yaklaşımından faydalananabilecekleri varsayımının yapılmasına imkân tanımaktadır.

Örgütlerin gelişim süreçlerine ilişkin literatür, 1950'li yıllardan itibaren yönetim önceliklerinin belirlenmesinde yaşam evrelerinin önemini vurgulayan çalışmalarla zenginleşmiştir. 1980'li yıllardan itibaren örgütlerin gelişim süreçlerini inceleyen çalışmalarda, Boulding'ın modelinden hareketle başlangıç, büyüme, olgunluk gibi üç evreli (Smith vd., 1985: 799-820); doğma, büyüme, olgunluk, canlanma ve düşüş gibi beş evreli (Miller ve Friesen, 1984: 1161-1183) modeller geliştirilmiştir. Söz konusu modeller arasında, Adizes (1989) tarafından geliştirilen ve on evreden oluşan Organizasyonel Yaşam Döngüsü Modeli, örgütlerin gelişim sürecini detaylı incelemesi bakımından öne çıkmaktadır.

Adizes'in 1989 yılında literatüre kazandırdığı 2004 yılında güncellediği modele göre her örgüt, canlı varlıkların doğma, büyüme, yaşlanma ve ölüm evrelerine sahiptir. Örgütlerin yaşam evreleri ve içlerinde bulundukları gelişim süreci, "örgütün davranışlarının da öngörülebilir olmasına" imkân tanımaktadır (Adizes, 2004: 10). Örgütler büyüyüp geliştikçe, tekrarlayan davranış biçimlerine yönelerek öngörülebilir hale gelebilmektedir. Benzer şekilde Crenshaw (2001) da örgütlerin yaş aldıkça, "davranış biçimlerinin örgütsel fonksiyonlarla açıklanabilir hale geldiğini" belirtmektedir (Crenshaw, 2001: 21).

Bununla birlikte her örgütün, kuruluşundan sona ermesine dek herhangi bir sapma göstermeden aynı rotayı izlemesi de beklenmemelidir. Örneğin özne, kâr maksimizasyonunu hedefleyen bir firmadan farklı olarak öngörülebilirliği çok daha güç olan bir terör örgütü olduğunda, konjonktürel gelişmelerin zaman zaman rotada sapmalara neden olması ihtimal dahilindedir. Ayrıca her yaşam evresi, örgüte bir sonraki evreye geçebilmek için baş edilmesi gereken yeni sorunlar da getirmektedir. Örneğin büyüme aşamasındaki bir örgütün, yönetimin stratejik bir hatası sebebiyle ani bir ölümle karşı karşıya kalma riski her zaman mevcuttur. Canlı organizmaların gelişim sürecindeki belirsizlik, klasik örgüt tipleri ve terör örgütlerinin hayat hikayelerinde de öngörülebilirliği düşüren faktörlerdendir.

Şekil-2: Organizasyonel Yaşam Döngüsü Modeli

Adizes'e göre örgütün kuruluş evresi, bir fikir aşamasıdır. Örgüt, kurucu kadroların cesur kararlar alabildiği dönemde doğar. Kadroların örgüte inanmışlık ya da adanmışlık düzeyi, kuruluş aşamasında harekete geçmek için önem taşımaktadır (Adizes, 1989: 11). Bu noktada kuruluş aşamasındaki bir terör örgütü açısından da kısıtlı sayıdaki kurucu kadro ve tabanın ideolojik yeterliliğinin, örgütün kuruluşundaki itici faktör olduğu belirtilebilir.

Terörizmle mücadele eden yapılar açısından bu durum, örgütün kuruluş aşamasında ideolojik mücadelenin öncelenmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Nitekim örgüt, ideolojisine inanan taban desteği sağladığında, örgütle mücadele de güçleşecektir.

Adizes'in modelinde örgüt, kurulduktan sonra bir bebeklik dönemi yaşamaktadır. Emekleme evresinde kurucu kadrolara ihtiyaç duymakta, kısıtlı bütçe ile sistemi sürdürülebilir kılmaya çalışmaktadır. Bu dönemde örgüt, işleyen bir sisteme sahip hale gelmektedir. Örgütün merkezi karar alan lider kadrolara sahip olması, bir sonraki evreye geçiş için olmazsa olmaz bir koşuldur. Adizes'in vurguladığı bebeklik evresi koşulları, terör örgütlerinin kurulmaları akabinde kadroya duydukları ihtiyacı akla getirmektedir. Terörle mücadele eden yapıların bu dönemde, örgütün kadro temini faaliyetleriyle mücadeleye ağırlık vermesi, mücadelenin etkinliğini artıracaktır.

Aktif dönemde, hızlı büyüme esas alınmakta, sonuç odaklı bir strateji benimsenmektedir. Nakit akışının yoğun olduğu bu dönemde, kadrolara duyulan ihtiyaç sürmektedir. Bu evre, terör örgütleri açısından eylem aşamasına geçiş dönemine benzemektedir. Klasik örgüt tipleri, aktif dönemde çıktı üretimini öncelerken terör örgütleri için bu durum, terör eylemlerini ivmelendirme şeklindedir. Eylemlerin ivmelenmesinin, aynı zamanda nakde duyulan ihtiyacı da artırması beklenmelidir. Terörle mücadele eden yapıların bu evrede fon temini ve transferi, kadro ve lojistik temini faaliyetleriyle mücadeleye yönelmesi, örgüt açısından aktif dönemi olumsuz yönde etkileyebilecektir.

Adizes'e göre ergenlik aşamasında, örgüt içi çatışmaların yanı sıra hedef değiştirme gibi büyük çaplı değişiklikler de söz konusu olabilecektir. Örgütlerin yön değiştirebilme kabiliyetleri, ilerleyen evreye geçip geçememelerinde belirleyici faktördür. Terör örgütleri açısından bu evre, örgüt içi dinamikler ve çevresel koşulların dayattığı değişim ihtiyacını ifade etmektedir. Yeni koşullara adaptasyon süreci, örgüt açısından hassas bir evredir. Terörle mücadele çalışmalarının da hassas sürecin oluşturması muhtemel yönetsel, iktisadi vb. boşluklarda yoğunlaşması, etkili sonuçlar doğurabilecektir.

Mükemmellik dönemi, yaşam döngüsündeki en ideal noktadır. Örgüt iç çatışmaları iyi yönetebilmiş ve hedef değişikliklerine adapte olabilmış örgütler, mükemmel bir evreye ulaşmaktadır. Terör örgütleri açısından değişimi içselleştirebilmek, yeni şartlarda işleyen bir sisteme sahip olmak ve örgüt içi hizip faaliyetlerini yönetebilmek, yakın geçmişte eylemsel açıdan belirli bir yetkinliğe ulaşan örgütü, mükemmel evreye taşıyabilecektir.

Adizes'e göre kararlılık evresi, yaşlanma sürecinin başlangıcıdır. Örgüt, kuruluşundaki heyecanı kaybeder. Bunu izleyen aristokrasi evresi, eski başarılarla övünülen, ancak gelecek odaklı olmaktan vazgeçilen periyottur. Örgütün nakit akışı, yönetici kitleyi memnun etmeye yeterdir. Erken bürokrasi dönemi, çatışma ve paranoya dönemidir. Bürokrasi evresi ise, kontrol mekanizmasının kaybolduğu, politik hedeflerin anlamlandırılmadığı ve örgütün kendisini finanse edemediği dönemdir. Bunu örgütün sona erdiği ölüm evresi izlemektedir. Terör örgütleri açısından yaşlanma evresi ve devam eden süreçler, klasik örgüt modellerinden farklılaşabilmektedir. Örgütlerin tamamen ortadan kalktığı örnekler sınırlı olup "terör örgütünün sona ermesi, minimal düzeyde de olsa kontrolsüz grupların doğmasına" neden olabilecektir (Iqbal ve De Silva, 2013: 72-86).

4. TERÖR ÖRGÜTLERİNİN YAŞAM EVRELERİNDEKİ FİNANSMAN FAALİYETLERİ

Terörizmle mücadele, güvenlik güçlerinin sahada yürüttükleri operasyonların yanı sıra örgüt uzantılarının etkisizleştirilmesi, kadro temini ve finansal faaliyetlerin önlenmesi gibi örgütün aktif olduğu her alanda eşgüdümlü bir mücadeleyi gerektirmektedir. Bununla birlikte mücadele sorumluluğunu üstlenen yapıların zaman ve bütçe kısıtı, mücadele portföyünde bir öncelik sıralaması ihtiyacı doğurmaktadır. Öncelik sıralamasında, örgütün içinde bulunduğu yaşam evresinin dikkate alınması, döneme uygun mücadele stratejileri geliştirilmesi bakımından önem taşımaktadır.

4.1. Kuruluş Evresi

Kuruluş evresi, örgütün kuruluşunu ilân ettiği, örgütlenme ve ideolojik çalışmalara yoğunlaştığı, temel amacının destek sağlamak olduğu yılları kapsamaktadır (Demir, 2011: 131-137). Terörizmin kökenindeki etnik, dini, ekonomik, sosyolojik, antropolojik, psikolojik nedenler, terör örgütlerinin yaşam döngülerini tetikleyen itici faktörlerdir (Gulati, 2012: 1). Kurucu kadroları ve tabanı, örgütün kuruluşu yönünde motive eden söz konusu nedenlerin yanı sıra Özcan (2013); “ideoloji, kadro, lojistik ve fiziki mekân unsurlarının” da örgütün var olabilmesi ve sürdürülebilirliği için gerekli olduğunu vurgulamaktadır (Özcan, 2013: 38).

Terör örgütlerinin kuruluş aşamasında bir ideolojinin belirlenmesi, kadrolar ve müzahir taban tarafından benimsenmesi, kamuoyu desteği sağlanması, kadro temin edilmesi ve planlanan terör eylemleri için kadroların eğitilmesi öne çıkan faaliyetlerdendir. İdeolojinin itici bir güç olması, örgütün mevcudiyeti için bir ön koşuldur. Örneğin Tehrik-e-Taliban Pakistan terör örgütü, kuruluş aşamasında ideoloji unsurunu öne çıkararak kamuoyu desteği sağlamaya ağırlık vermiştir (Iqbal ve De Silva, 2013: 72,77). PKK terör örgütünün kuruluş evresi de; geçmişi 1970’li yıllara dayanan bir hazırlık periyodunu, 1978 yılı itibarıyla örgütün kuruluşunun ilanını, ağırlıklı örgütlenme ve ideolojik altyapı oluşturma merkezli faaliyetleri kapsamaktadır.

Diğer taraftan Phillips (2011)’e göre, terör örgütlerinin kuruluş aşamasında sağladığı “taban desteğinin boyutu”, örgütün yaşam döngüsünü şekillendiren temel değişkendir. Yeterli taban desteği sağlayamayan örgütlerin ömrü de uzun olmayacaktır (Phillips, 2011: 369-385). Phillips’in bu yaklaşımı, aslında örgütlerin kuruluş dönemlerinde ideolojik çalışmalara ağırlık vermesinin altında, taban desteğini sağlama düşüncesinin bulunduğu bir göstergesidir.

Yeni kurulan bir terör örgütünden, az sayıda kadro ile organizasyonel yapısını sürekli kılması beklenmektedir. Henüz seri terör eylemlerinde bulunmayan terör örgütleri bu evrede, operasyonel maliyetlerden ziyade organizasyonel maliyetleri karşılamaya odaklanır. Bu maliyet kalemi ise operatif harcamalara nazaran, sabit ve sürekli gelir elde etmeyi gerektirmektedir. Hedef, örgütlenmenin maliyetlerini karşılayacak asgari geliri sağlamaktır.

Kuruluş aşamasında teorik olarak nispeten tecrübesiz ve sınırlı sayıda kadrodan oluşan terör örgütünün, azami geliri en basit şekilde sağlayabileceği devlet desteklerinden ya da uzmanlık gerektirmeyecek nitelikteki yasa dışı faaliyetlerden gelir elde etme eğiliminde olması beklenir. Örneğin İspanya ve Fransa’da yaşayan Bask kökenli topluluğa ait bağımsız bir devlet kurma amaçlı faaliyet gösteren ve silahlı mücadelesini 2011 yılında terk ettiğini açıklayan ayrılıkçı örgüt Bask Ülkesi ve Özgürlük (ETA), kuruluş yıllarında

banka ve işyeri soygunları ile faaliyetlerini finanse etmiştir. ETA, ihtiyaç duyduğu lojistiği de büyük ölçüde yağma yöntemiyle karşılamıştır (Buesa ve Baumert, 2013: 317-338).

Kolombiya’da 1964’ten itibaren faaliyet gösteren Ulusal Kurtuluş Ordusu (ELN) ve Sri Lanka’da Tamil etnik grubunun yaşadığı bölgenin bağımsızlığını hedefleyen ayrılıkçı örgüt Tamil Kaplanları ise kuruluş yıllarında faaliyetlerini devlet destekleri ile finanse etmiştir (Freeman, 2012: 239). Kuzey İrlanda’nın Birleşik Krallık’tan bağımsızlığını savunan ayrılıkçı örgüt İrlanda Cumhuriyet Ordusu (IRA) ise kuruluş yıllarında hırsızlık, adam kaçırmaya, haraç toplama gibi suç faaliyetleri ile ABD’deki diasporanın destekleriyle gelir elde etmiştir (Jonsson ve Cornell, 2007: 70).

PKK terör örgütü örneğinde ise, örgütün basın-yayın organlarında yayımlanan kuruluş dönemine ilişkin temel belgelerde, gelir ihtiyacı hakkında spesifik bir vurgunun bulunmadığı görülmektedir. Bu tespit, finansmanın örgütün kuruluş aşamasında henüz halledilmesi gereken bir sorun olmadığına da bir göstergesidir. Uluslararası konjonktür bakımından ise PKK terör örgütünün kuruluş evresi, terörizmin tarihsel gelişimini inceleyen David Rapoport’un Dört Dalga Teorisi’nde³ “Yeni Sol Dalga” şeklinde tanımladığı ve temel finansman yöntemi olarak devlet desteklerinin öne çıktığı, üçüncü dalga dönemine denk gelmektedir. Rapoport’un üçüncü dalgada devlet desteklerinin yükselişe geçtiği argümanının, PKK özelinde de geçerli olduğu söylenebilir. Nitekim örgütün kuruluş döneminde, Suriye ve Filistin tarafından sağlanan barınma imkânları ve lojistik destek, örgütün sürdürülebilirliğini doğrudan etkilemiştir (Tezcür, 2014: 248-266). Örgütün eski yöneticilerinden Osman Öcalan, 2015 yılında yaptığı bir açıklamada; “1985’e kadar Filistinliler ile beraber olduklarını ve onlardan yardım aldıklarını, bütün Filistin örgütleriyle işbirliği içinde olduklarını” belirtmiştir (Öcalan, 2015).

Söz konusu örnekler, kuruluş aşamasındaki terör örgütleri için ulaşımı nispeten kolay uzmanlık gerektirmeyen yasa dışı faaliyetlerden ve devlet desteklerinden elde edilen finansmanın, cazip birer seçenek olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla terörizmin finansmanıyla mücadele çalışmaları bakımından, kuruluş evresindeki terör örgütlerinin basit nitelikteki yasa dışı faaliyetleriyle mücadeleye ağırlık verilmesi, ayrıca devlet desteklerinin etkisizleştirilmesine yönelik uluslararası alandaki girişimlerin yoğunlaştırılması, örgütün bir sonraki evreye geçişini güçleştirebilecektir. Bu noktada örgütlerinin kuruluş evresinde devletlerin etkin mücadele araçlarını kullanmaları, sorunun büyümeden engellenmesine imkân verecektir.

4.2. Yükselme Evresi

Terör örgütleri büyüdükçe, artan faaliyetler ve örgüt bünyesine dâhil olan yeni mensuplar, görev dağılımının ve iş ilişkilerinin belirlenmesini gerektirmektedir. Örgütün, halk ile arasında kurduğu bağın sağlamlaşması ve örgüte katılım düzeyinin artması, yükselme evresinin dikkat çekici özelliklerindendir (Demir, 2011: 139). Terör örgütlerinin

³ Modern terörizmin anarşist, sömürge karşıtı, yeni sol ve dini olmak üzere dört dalga ile açıklanabileceğini ileri süren Rapoport; dalga fenomenini, veri zaman zarfındaki faaliyet döngüsü şeklinde tanımlamakta; pek çok ülkede var olan benzer faaliyetlerin ardında ortak bir motivasyonun bulunduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca teoride terörizm dalgalarının hedef, strateji, taktik ve lojistik/finansman temini bakımından da farklılaştığı ileri sürülmektedir (Rapoport, 2004: 46-63).

kapasiteleri, etki alanları, operasyonel kabiliyetleri geliştikçe ve altyapıları kuvvetlendikçe, harcama ve finansman ihtiyaçları da değişmektedir (FATF, 2015: 9).

Kadro sayısını artıran örgütün, her şeyden önce yeni kadroların görev dağılımını belirleyecek bir örgütlenme modeline ihtiyacı olacaktır. Ayrıca büyüyen örgüt karşısında, devletlerin de şiddetle mücadele yöntemlerini geliştirmeleri, örgütlenmeyi terör örgütleri açısından daha kritik hale getirmektedir (White, 2005: 34). Dolayısıyla yükselme evresindeki terör örgütlerinin, sistemin sağlıklı işleyişini sağlayacak örgütlenme faaliyetlerine yönelmesi beklenmelidir.

Pratikteki örneklerden, örgütlerin yükselme evrelerinde, kurucu belgelerde hedeflenen örgütsel yapıya ulaşma gayretlerini ivmelendirdikleri görülmektedir. Örneğin PKK terör örgütünün yükselme evresinde, örgütlenme faaliyetleri de hızlanmış, örgütün sözde askeri kanadı “HRK (Sözde Kürdistan Kurtuluş Birliği)” ile sözde siyasi kanadı “ERNK (Sözde Kürdistan Ulusal Kurtuluş Cephesi)”nin kuruluşu ilan edilmiştir. Böylece PKK, “parti-cephe-ordu” örgütlenmesini yükselme evresinde tamamlamıştır.

Yükselme evresinde, yığinsal nitelik kazanmaya başlayan ve eylem aşamasına geçiş yapan terör örgütlerinin, kaynak gereksinimleri de artmaktadır. Terör örgütlerinin kadro sayısının artması; kadroların yaşamsal, örgütsel eğitim ve lojistik giderlerinin karşılanmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla bu evrede, organizasyonel maliyetler bir önceki evreye göre artmaktadır.

Ayrıca yükselme evresinde eylem yoğunluğunu artıran terör örgütünün, operasyonel maliyetleri de artmaktadır. Bu evrede finansman temini, yeni taktikler geliştirilmesi ve propaganda faaliyetleri yürütülmesi, öldürücülüğü yüksek terör eylemleri için kritik önem taşımaktadır. Örneğin Tehrik-e Taliban Pakistan terör örgütü, yükseliş evresinde kaynak çeşitlendirmesi amacıyla basit nitelikte olanların yanı sıra uzmanlık gerektiren yasa dışı kaynaklardan da fon teminine yönelmiştir. Örgütün, banka soygununun yanı sıra kaçakçılık ve uyuşturucu ticareti faaliyetlerini de artırdığı görülmektedir (Iqbal ve De Silva, 2013: 74,78).

Yükselme aşamasındaki terör örgütünün, fon portföyünü genişletme gerekliliği, örgütü farklı kaynaklardan finansman teminine yönlendirmektedir. Örneğin PKK terör örgütünde, finansman konusu ilk kez 25-30 Ekim 1986 tarihlerinde Bekaa Vadisi’nde düzenlenen 3. Kongre’de gündeme gelmiştir. Bu tarih, örgütün ilk büyük ölçekli silahlı eylemini gerçekleştirdiği 1984 yılı sonrasına denk gelmektedir. Kongrede, örgütün mali politikasının düzenlenmesi ve mali işlerle ilgili bir birimin kurulması gerekliliği vurgulanmıştır. Ayrıca kamu kurum ve kuruluşlarının ihalelerini alan müteahhit ve taşeronlarla ekonomik faaliyette bulunanlardan, makbuz karşılığı para toplanması kararlaştırılmıştır (Demirel, 2005: 408-414).

Yükselme evresindeki terör örgütlerinin fon portföyünü çeşitlendirme gayreti, finansmanla mücadelenin de çok yönlü yürütülmesini gerektirmektedir. Bir önceki evreye göre deneyim kazanan kadroların, fon sağlamalarına açık alanlara yönelik önleyici tedbirlerin hayata geçirilmesi, mücadelenin etkinliğini artırabilecektir. Bu noktada kuruluş evresinde, basit nitelikteki yasa dışı suçlarla mücadele çabalarının, uzmanlığı artan ve faaliyetleri çeşitlenen terör örgütleri karşısında boyutlandırılması, mücadeleyi daha etkin hale getirebilecektir. Örgütlenmeye ağırlık verilen bu dönemde güvenlik birimlerinin, örgütün finansman mekanizmasını akamete uğratan mücadele araçlarına yönelmesi, bu amaçla öncelikle örgütün finansman tipolojisini ortaya koyması önem

taşımaktadır. Bu strateji aynı zamanda, uluslararası alanda ağırlık kazanan Paranın Takip Edilmesi Stratejisi'nin de gereğidir.

4.3. Gerileme Evresi

Terör örgütlerinin, çevresel ya da örgüt içi dinamikler nedeniyle değişim ihtiyacını hissettiği gerileme dönemi, terörizmle mücadele çabalarının, örgütlerin eylemlerinin azalmasına sebep olmasından ya da terör örgütlerinin, eylemlerin nihai hedef için yetersiz olduğu kanaatine ulaşmasından kaynaklanabilir. Ayrıca terör örgütleri yönlerini kaybettiklerinde, düzenli askeri birliklere karşı şiddet eylemleri gerçekleştirme kabiliyetlerini yitirdiklerinde, operasyonel imkânları zayıfladığında da gerilemeye başlar. Ciddi ölçüde kadro kaybına uğrayan, motivasyonunu yitiren, örgüt içi anlaşmazlıklar yaşayan örgütler, lojistik ve stratejik fonksiyonlarını yitirdikleri bu aşamada “siyasallaşma” seçeneğine de yönelebilirler (Demirel, 2005: 74).

Gerileme evresinde örgütler, daha az şiddet ve yoğunlukta eylem yapmakta; hayatta kalabilmek için strateji, taktik, söylem ve eylemlerinde değişim yaratmaya çalışmaktadır (Demir, 2008: 57-88). Terör örgütlerinin ideolojik, stratejik ve taktik değişikliklere gittikleri hassas dönemleri yönetebilmeleri ya da destek kaybetmeleri, örgütün bir sonraki yaşam evresini belirleyecektir (Iqbal ve De Silva, 2013: 84).

Tehrik-e Taliban Pakistan terör örgütü, stratejik hedefleri ve taktik değişiklikleri yaptığı dönemlerde, kamuoyu desteğini yitiren terör örgütlerine bir örnektir (Iqbal ve De Silva, 2013: 85). PKK terör örgütü ise, Ocak 1995'te düzenlediği 5. Kongre ile stratejisini kökten değiştirme eğilimi sergilemiştir. Örgütün yeniden yapılanma kararı doğrultusunda; PKK bayrağından komünist semboller çıkarılmış, genel sekreter yerine başkan, genel sekreterlik yerine başkanlık konseyi kurulmuştur. Böylece örgüt, sosyalizm ideolojisinden uzaklaşmaya başlamıştır.

Finansman faaliyetleri bakımından, gerileme evresinde terör örgütlerinin organize suç örgütü benzeri bir forma dönüşme ya da siyasallaşma patikası izleme tercihlerine göre fon portföyleri de farklılaşacaktır. Organize suç örgütlerine dönüşen terör örgütleri için ağırlıklı yasa dışı faaliyetlerden kar elde etme bir öncelik haline gelecektir. Bununla birlikte gerileme evresindeki örgütlerin genelde yasa dışı gelir teminine yöneldikleri, böylece mevcudiyetlerini bir süre daha sürdürmeyi hedefledikleri görülmektedir. Örneğin Peru'da faaliyet gösteren Aydınlık Yol terör örgütü lideri Abimael Guzman'ın, yakalanması akabinde yaptığı silahların bırakılması çağrısı karşısında kadrolar, kokain üreticilerini savunmaya başlamışlar, uyuşturucu ticareti olmazsa örgütün sona ereceğini düşünmüşlerdir (Gulati, 2012: 1-5).

Terörizmle finansmanla mücadele çalışmalarında, gerileme evresindeki terör örgütlerinin, organize suç örgütleri ile simbiyotik ilişki tesis ederek mevcudiyetini sürdürme çabalarının engellenmesi de önemli bir terörle mücadele alt başlığı olmalıdır.

4.4. Etkisizleşme Evresi

Phillips (2011)'e göre terör örgütlerinin yaşam döngülerine ilişkin çalışmalar, temelde iki sonuca varmaktadır. Birincisi örgütlerin yaşam süreleri tutarsız olması; ikincisi ise örgütlerin nihai kaderinin aynı olmasıdır. Dolayısıyla yaşam evrelerine yönelik çalışmaların odak noktası, örgütün sürdürülebilirliğini sağlayan ve sonunu getiren faktörleri tespit etmektir (Phillips, 2011: 370-373).

Terör örgütleri terör eylemlerine son verdiklerinde, terörizmle mücadele çalışmaları karşısında çözüldüklerinde, hedeflerine ulaştıklarında ya da siyasallaşma kararı verdiklerinde etkisizleşme evresine geçmektedir (Demir, 2011: 140). Bununla birlikte terör örgütlerinin hedeflerine ulaşarak sona erdikleri durumlar nadirdir. Örneğin 1968-2006 döneminde aktif 648 terör örgütünün sona erme şekline ilişkin yapılan araştırmada, örgütlerin sadece %10'unun hedefine ulaşarak faaliyetlerini sonlandırdığı sonucuna varılmıştır (RAND, 2008: xiv).

Cronin (2006), bir terör örgütünün etkisiz hale gelmesinin yedi faktöre bağlı olduğunu vurgulamaktadır. Bunlar, liderin yakalanması veya etkisizleştirilmesi, bir sonraki kuşağın örgütün ideallerini sahiplenmemesi, örgütün amacına ulaşması, siyasi çözümün sağlanması, halk desteğinin sona ermesi, devletlerin müdahaleleri neticesinde etkisizleşmesi, terörizmden farklı şiddet formlarına geçilmesi şeklinde özetlenebilir. Terör örgütlerinin, mevcut kadroların iadesi, yeni kadro temini ve finansman elde etme gibi aktif destek ile güvenlik güçleriyle işbirliği yapmama, örgüte ait bilgileri deşifre etmeme gibi pasif desteği sağlamaksızın hayatta kalmaları güçtür (Cronin, 2006: 7-48).

Tüm bu faktörlerle birlikte bir terör örgütünün tamamen ortadan kalkması, herşeyden önce örgüt ideallerine sıkı sıkıya bağlı kadroların aidiyet duygularından bir anda vazgeçerek örgütsel faaliyetlerden uzaklaşmalarının güçlüğü sebebiyle düşük bir ihtimaldir. Bu noktada İngiliz bir uzmanın, PKK terör örgütü için, “Soyuldukça küçülür, küçüldükçe radikalleşir, radikalleştikçe desteğini yitirir, marjinalleşir. Asla yok olmaz, ama kontrol altına alınabilir.” şeklindeki söyleminin (Zaman, 2011), terör örgütleri için genel bir önerme haline geldiği belirtilebilir.

Örgütsel yaşam döngüsünde sona yaklaşan terör örgütlerinin, finansman bakımından da zafiyet içerisinde olmaları beklenmektedir. Bu noktada özellikle örgütün tercih ettiği fon kaynaklarının özellikleri de bizzat örgütü sona erdirme riski taşıyabilmektedir. Freeman (2011), devlet desteklerinin terör örgütleri tarafından finansmanın zahmetsizce sağlanması ve diğer yöntemlere kıyasla finansman miktarının daha fazla olması gibi nedenlerden ötürü tercih edilebildiğini vurgulamaktadır. Bununla birlikte devlet desteğinde bulunan ülkenin, terör örgütünü vekâleten kullanması riskine ve Sovyetler Birliği örneğinde olduğu gibi, devletlerin ortadan kalkmasıyla birlikte devlet desteğinin aniden kesilmesi riskine dikkat çekmektedir (Freeman, 2011: 461-475).

Örgütlerin yaşam evrelerindeki finansman ihtiyaçları ve kaynakları, içinde bulundukları evrenin koşullarını fırsata dönüştürme ve kendilerini yeni koşullara adapte etme kabiliyetlerine bağlı olarak değişmektedir. Bu noktada uluslararası düzeyde terörizmin finansmanı ile mücadele politikalarının, farklı yaşam evrelerindeki tüm örgütlere aynı düzeyde hitap edecek şekilde standartlaştırılması, ulusal düzeyde ise finansmanla mücadelede ulusal mevzuatın, uluslararası mevzuatla uyumlaştırılması ile sınırlı kalınması, mücadelenin beklenen düzeyde etkin olmasını güçleştirmektedir. Sorunun çözümü, yaşam evreleri ve karakterleri farklılaşan terör örgütlerine karşı, özellikle ulusal düzeyde spesifik mücadele mekanizmaları geliştirilmesinden geçmektedir.

SONUÇ

Günümüzde terörizm, devletlerin öncelikli güvenlik sorunu ve ortak bir sınama alanı olmayı sürdürmektedir. DEAŞ, El-Kaide gibi küresel terör örgütlerinden kaynaklı terörizm tehdidi karşısında devletler; terörizme yol açan nedenleri önleme ve terör eylemlerine karşı kurumsal kapasiteyi geliştirme stratejilerinin yanı sıra örgütlerin finansman kaynaklarını kesme ve lojistik ağlarını etkisizleştirmeye de özel önem

vermektedir. Bu yaklaşımın ardında, Sistem Yaklaşımı'ndan hareketle sistemin girdilerine müdahalenin, çıktıyı olumsuz etkilemesi düşüncesi bulunmaktadır. Terör örgütlerinin finansman mekanizmasını sekteye uğratacak bir müdahale, örgüt misyonunda da başarısızlığa neden olacaktır. Buna yönelik temel mücadele stratejisi ise başta Birleşmiş Milletler tarafından oluşturulan küresel hukuki çerçevede, terör örgütü mensupları, ilişkili kuruluş ve organizasyonlarına ait mal varlıklarının dondurulmasıdır.

Terörizmin finansmanı ile mücadelede evrensel hukuki düzenlemeler gerekli olmakla birlikte, devletlerin terör örgütleri arasında küresel ve yerel ayrımı yapma refleksi, ulusal düzeyde mücadelenin önemini her geçen gün artırmaktadır. Bu kapsamda ulusal düzeyde terörizmle mücadele stratejileri, uluslararası alandaki yaklaşıma benzer şekilde; terörizmin nedenleriyle mücadele, sınır güvenliğini sağlama gibi kapasite inşası çalışmalarının yanı sıra terör örgütlerinin en kritik bileşenlerinden finansman yapısının etkisizleştirilmesini de içermelidir. Ancak örgütlerin iç dinamikleri ve maruz kaldıkları dış faktörlerin, kurguladıkları iktisadi sistemi yakından etkilemesi, terörizmin finansmanı ile mücadelede tekilleştirilmiş stratejilerin etkinliğini azaltmaktadır.

Terör örgütlerinin iç dinamiklerinden yaşam evreleri; örgütlerin yaşayan ve öğrenen birer organizasyon olduğunu, kuruluşlarından etkisizleştikleri zamana kadar kendilerini değişen ekosisteme uyarlayabildiklerini, finansman ihtiyaç ve kaynaklarının da evreye göre değişkenlik gösterebildiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla örgütlerin yaşam evrelerini ve sahadaki gerçekliği gözetmeyen ulusal yasalar ve uluslararası normlar, beklenen etkinlikte sonuç vermemektedir. Örgütlerin fon temini ve transferinde yeni ve sofistike yöntemler geliştirme kabiliyeti karşısında, terörizmle mücadele sorumluluğunu üstlenen yapıların da yaşam evrelerine göre örgütün finansman anatomisini tespit etmesi, finansman temin ve transfer tipolojileri oluşturarak zamanın ruhuna uygun stratejiler geliştirmesi, mücadele sürecinin etkinliğini artıracaktır.

Dar kadro ve sınırlı faaliyetlere sahip terör örgütleriyle eklektik mücadele sonuç getirici olabilecekken, kadro sayısı artan, faaliyet sahası genişleyen, finansal ağı sistemli bir yapı kazanan örgütlerle mücadelenin yaşam evreleri gözetilerek sürdürülmesi gerekmektedir. Sonuç olarak terör örgütlerinin yaşam evrelerinin doğru tayini ve evrelerdeki dinamiklerin tespiti, terörizmle mücadelenin önemli bir boyutu olmalıdır. Bu yaklaşım aynı zamanda örgütün tekrarlayan davranış biçimlerinin tespitine, davranışlarının örgütsel fonksiyonlarla açıklanabilmesine de imkân tanıyacaktır.

Kaynakça

AB (2001), **Regulation (EC) No 2580/2001 on Specific Restrictive Measures Directed Against Certain Persons and Entities with a View to Combating Terrorism**, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=URISERV:l24402#Amendingacts>, (06.11.2016).

Adizes, Ichak (1989), **Corporate Life Cycles: How and Why Corporations Grow and Die and What to Do About It**, Prentice Hall, New Jersey.

Adizes, Ichak (2004), **Managing Corporate Lifecycles: How to Get to and Stay at the Top**, The Adizes Institute Publishing, California.

Africa Research Bulletin (2014), "Paying For Terrorism: Where Does Boko Haram Gets Its Money From?", **Africa Research Bulletin: Political, Social and Cultural Series**, Cilt: 51, Sayı: 6, s.20166-20193.

Aykın, Hasan; Sözmen, H. Kevser (2009), **Terörün Finansmanı**, Mali Suçları Araştırma Kurulu (MASAK) Yayını, No 12, Ankara.

BBC (2011), “Ayman al-Zawahiri Appointed as al-Qaeda Leader”, BBC, 16 Temmuz 2011.

BM (2001a), **Security Council Condemns, “In Strongest Terms”, Terrorist Attacks on United States**, [http://www.un.org/press/en/2001/ SC7143.doc.htm](http://www.un.org/press/en/2001/SC7143.doc.htm), (04.11.2016).

BM (2001b), BM 28.09.2001 tarih ve 1373 sayılı kararı, https://www.unodc.org/pdf/crime/terrorism/res_1373_english.pdf, (04.11. 2016).

BM (2015), Unanimously Adopting Resolution 2253 (2015), **Security Council Expands Sanctions Framework to Include Islamic State in Iraq and Levant**, <http://www.un.org/press/en/2015/sc12168.doc.htm>, (06.11.2016).

Boulding, Kenneth Ewart (1950), **A Reconstruction of Economics**, John Wiley&Sons, Londra.

Brisard, Jean Charles (2002), **Report to the UN: Terrorist Financing: Roots and Trends of Saudi Terrorism Financing**, JCB Consulting, New York.

Buesa, Mikel; Baumert, Thomas (2013), “Untangling ETA’s Finance: An Indepth Analysis of the Basque Terrorist’s Economic Network and the Money It Handles”, **Defence and Peace Economics**, Cilt: 24, Sayı: 4, s.317-338.

Bures, Oldrich (2015), “Ten Years of EU’s Fight Against Terrorist Financing: A Critical Assessment”, **Intelligence and National Security**, Cilt: 30, Sayı: 2-3, s.207-233.

Clunan, Anne (2007), **“U.S. and International Responses to Terrorist Financing”**, Jeanne K. Giraldo ve Harold A. Trinkunas (ed.), **Terrorism Financing And State Responses**, Stanford University Press, ABD.

Cragin, Kim; Daly, Sara A. (2004), **The Dynamic Terrorist Threat, an Assessment of Group Motivations and Capabilities in a Changing World**, RAND Corporation.

Crenshaw, Martha (2001), **“Theories of Terrorism: Instrumental and Organizational Approaches”**, David Rapoport (ed.), **Inside Terrorist Organizations**, Frank Cass, Londra.

Cronin, Audrey Kurth (2006), “How Al-Qaida Ends: The Decline and Demise of Terrorist Groups”, **International Security**, Cilt: 31, Sayı: 1, s.7-48.

Demir, Cenker Korhan (2008), “Öğrenen Örgütler ve Terör Örgütleri Bağlamında PKK”, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt: 5, Sayı: 19, s.57-88.

Demir, Cenker Korhan (2011), “Terörizmle Mücadelede Örgütsel Yaşam Evreleri Yaklaşımı”, **Güvenlik Stratejileri**, Sayı: 22, s.131-167.

Demirel, Emin (2005), **Geçmişten Günümüze PKK ve Ayaklanmalar**, IQ Yayıncılık, İstanbul.

FATF (2008), **Terrorist Financing**, FATF, Paris.

FATF (2015), **Emerging Terrorist Financing Risks**, FATF, Paris.

Fırat Haber Ajansı (2011), “Kararılan: Bir PKK’lının yıllık maliyeti 700 dolar!”, Fırat Haber Ajansı, 20 Aralık 2011.

- Flynn, Brian W.; Lane, C. Frederick (2008), **“Integrating Organizational and Behavioral Health Principles to Promote Resilience in Extreme Events”**, Ronald J. Burke ve Cary L. Cooper (ed.), International Terrorism and Threats to Security: Managerial and Organizational Challenges, Edward Elgar Publishing Limited, İngiltere.
- Freeman, Michael (2011), “The Sources of Terrorist Financing: Theory and Typology”, **Studies in Conflict & Terrorism**, Cilt: 34, Sayı: 6, s.461-475.
- Freeman, Michael (2012), **“Thinking Critically about Terrorist Financing”**, Michael Freeman (ed.), Financing Terrorism: Case Studies, Ashgate, ABD.
- Giraldo, Jeanne K.; Trinkunas, Harold A. (2007), **“Explaining Government Responses”**, Giraldo, Jeanne K.; Trinkunas, Harold A. (ed.), Terrorism Financing And State Responses, Stanford University Press, ABD.
- Giraldo, Jeanne K.; Trinkunas, Harold A. (2007), **“The Political Economy of Terrorism Financing”**, Giraldo, Jeanne K.; Trinkunas, Harold A. (ed.), Terrorism Financing And State Responses, Stanford University Press, ABD.
- Goulet, Nathalie (2015), “Following the Money: How to prevent terrorist financing”, Al-Monitor, 15 Aralık 2015.
- Gulati, Monish (2012), **“Terrorism Life Cycle and Criminalisation: Implications for Curbing Insurgency in India”**, 4th JTCDM Roundtable Conference 2012, TATA Institute of Social Sciences, Mumbai, Hindistan.
- Hesterman, Jennifer L. (2013), **The Terrorist-Criminal Nexus: An Alliance of International Drug Cartels, Organized Crime, and Terror Groups**, CRC Press, ABD.
- Hicks, Herbert; Gullett, Ray (1975), **Organizations: Theory and Behaviour**, McGraw-Hill, New York.
- Hudson, Rex A. (2012), **A Global Overview Of Narcotics-Funded Terrorist And Other Extremist Groups**, A Report Prepared by the Federal Research Division, Library of Congress under an Interagency Agreement with the Department of Defense, Washington.
- Institute for Economics & Peace (2006), **Global Terrorism Index 2016-Measuring and Understanding the Impact of Terrorism**, Institute for Economics & Peace.
- Iqbal, Khuram; De Silva, Sara (2013), “Terrorist Lifecycles: A Case Study of Tehrik-e-Taliban Pakistan”, **Journal of Policing, Intelligence and Counter Terrorism**, Cilt: 8, Sayı: 1, s.72-86.
- Jonsson, Michael; Cornell, Svante (2007), “Countering Terrorist Financing: Lessons From Europe”, **Georgetown Journal of International Affairs**, Cilt: 8, Sayı: 1, s.69-78.
- Kendry, Adrian (2007), “Kötülüğün Kökündeki Para: Milletlerüstü Terörizmin Ekonomisi”, **NATO Dergisi**, Sayı: 2, <http://www.nato.int/docu/review/2007/issue2/turkish/analysis2.html>, (04.11.2016).
- Levitt, Matthew (2011), “Follow the Money: Leveraging Financial Intelligence to Combat Transnational Threats”, **Georgetown Journal of International Affairs**, Cilt: 12, Sayı: 1, s.34-43.

- Makarenko, Tamara (2004), “The Crime–Terror Continuum: Tracing the Interplay Between Transnational Organised Crime and Terrorism”, **Global Crime**, Cilt: 6, Sayı: 1, s.129-145.
- Miller, Danny; Friesen, Peter H. (1984), “A Longitudinal Study of the Corporate Life Cycle”, **Management Science**, Cilt: 30, Sayı: 10, s.1161-1183.
- Oftedal, Emilie (2015), **The Financing of Jihadi Terrorist Cells in Europe**, Norwegian Defence Research Establishment (FFI).
- Öcalan, Osman (2015), “PKK’nın Kaynakları ve Para Trafiği”, Rudaw, 13 Ağustos 2015.
- Özcan, Nihat Ali (2013), **Terör ve Şiddet Olayları Kapsamında Yaşam Hakkı İhlallerini İnceleme Raporu**, Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, Alt Komisyonun 08.02.2012 tarihli toplantı tutanakları.
- Passas, Nikos (2007), “**Terrorism Financing Mechanisms and Policy Dilemmas**”, Giraldo, Jeanne K.; Trinkunas, Harold A. (ed.), **Terrorism Financing And State Responses**, Stanford University Press, ABD.
- Phillips, Peter J. (2011), “The Life Cycle of Terrorist Organizations”, **International Advances in Economic Research**, Cilt: 17, Sayı: 4, s.369-385.
- Piombo, Jessica (2007), “**Terrorist Financing and Government Responses in East Africa**”, Jeanne K. Giraldo ve Harold A. Trinkunas (ed.), **Terrorism Financing And State Responses**, Stanford University Press, ABD.
- RAND (2008), **How Terrorist Groups End: Lessons for Countering al Qa’ida**, RAND Corporation.
- Rapoport, David (2004), “**The Four Waves of Modern Terrorism**”, Cronin, Audrey Kurth ve Ludes, James (ed.), **Attacking Terrorism: Elements of A Grand Strategy**, ABD.
- Ridley, Nicholas (2012), **Terrorist Financing: The Failure of Counter Measures**, Edward Elgar Publishing Limited, ABD.
- Roth, Mitchel P.; Sever, Murat (2007), “Kurdish Workers Party (PKK) as Criminal Syndicate: Funding Terrorism Through Organized Crime-A Case Study”, **Studies in Conflict & Terrorism**, Cilt: 30, Sayı: 10, s.901-920.
- Smith, Ken G.; Mitchell, Terence R.; Summer, Charles E. (1985), “Top Level Management Priorities In Different Stages of Organizational Life Cycle”, **The Academy of Management Journal**, Cilt: 28, Sayı:4, s.799-820.
- Tezcür, Güneş Murat (2014), “Violence and nationalist mobilization: the onset of the Kurdish insurgency in Turkey”, **Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity**, Cilt: 43, Sayı: 2, s.248-266.
- Uyangoda, Jayadeva (2012), “**Sri Lanka’s Ethnic Conflict: The Autonomy-Separation Dialectic**”, Michelle Ann Miller (ed.), **Autonomy and Armed Separatism in South Asia**, Institute of Southeast Asian Studies, Singapore.
- Volders, Brecht (2016), “Assesing the Terrorist Threat: Impact of the Group’s Organizational Design”, **Studies in Conflict & Terrorism**, Cilt: 39, Sayı: 2, s.106-127.
- Von Bertalanffy, Ludwig (1950), “The Theory of Open Systems in Physics and Biology”, **Science**, Cilt: 111, Sayı: 2872, s.23-29.

White, Jonathan R. (2005), **Terrorism and Homeland Security**, Wadsworth Publishing, ABD.

Williams, Phil (2007), “**Warning Indicators and Terrorist Finances**”, Giraldo, Jeanne K.; Trinkunas, Harold A. (ed.), **Terrorism Financing And State Responses**, Stanford University Press, ABD.

Zaman, Amberin (2011), “PKK Soğan Gibi”, *Habertürk*, 23 Eylül 2011.

Zencirkıran, Mehmet (2012), **Örgüt Sosyolojisi**, Dora Yayınları, İstanbul.